

Ermənistanın Oxçuçay terroru davam edir

Qafan və Qacaran kimi şəhərlərdən çaya axıdılan təmizlənməmiş məişət suları çirklənmə səviyyəsini daha da yüksəldib

30 illik işğal dövründə Ermənistan yalnız tarixi, mədəni abidələri, yaşayış məskənlərini dağıtmaqla kifayətlənməyib, hətta öz xislətini Qarabağın ətraf mühitinə, təbii sərvətlərinə külli miqdarda ziyan vurmaqla da göstərib. Bu dövrdə ərazilərin təbii sərvətləri işğalçı dövlətin himayədarlığı nəticəsində müxtəlif xarici şirkətlər tərəfindən qanunsuz istismara məruz qalıb. İllər ərzində Ermənistanın yürütdüyü ekoloji terror tarazlığın pozulmasına səbəb olub.

Terror nəticəsində meşələr məhv olmuş, çayların suyu yüksək səviyyədə çirklənməyə məruz qalmışdır. Transsərhəd çay olan Oxçuçay da Ermənistan ərazisində daim çirkləndirilib. Aparılan araşdırmalar zamanı Qafan və Qacaran dağ-mədən sənayesinin tullantı sularının təmizlənmədən birbaşa çaya axıdıldığı və çirklənmə səviyyəsinin normadan dəfələrlə artıq olduğu üçün Oxçuçayın su ehtiyatlarının istifadəsi yararsız hesab edilib. Oxçuçayın Azərbaycanın iki böyük çaylarından biri olan Araz çayına töküldüyünü nəzərə alsaq, onun hədsiz çirklənməsi bu çayın su ehtiyatlarının da keyfiyyətinə birbaşa təsir göstərir. Əkin sahələrinin suvarılmasında həlledici rol oynayan çayın suyunun çirklilik səviyyəsi, eyni zamanda bu sudan məişətdə istifadə olunması insan sağlamlığına birbaşa təsir

edə, mənfi fəsadlara yol açar. Bu çirklilik çayın fauna və florasını, ekosistemini də sıradan çıxarır, çaydakı canlıların məhvini səbəb olur.

Çayda nikelin miqdarı 5,5, dəmirin miqdarı isə 4,5 dəfə normadan artıqdır

Ərazilərimiz işğaldan azad olunduqdan sonra Qarabağın təbiətinin öyrənilməsi, təbii ehtiyatlarının müəyyənləşdirilməsi istiqamətində aidiyyəti qurumlar tərəfindən davamlı olaraq monitorinqlər həyata keçirilir.

Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi tərəfindən ötən il ərzində aparılan monitorinqlər zamanı Oxçuçaydan dəfələrlə götürülən su nümunələrində çirklənmənin yüksək səviyyədə olduğu təsdiqini tapıb. Belə ki, suda yüksək miqdarda ağır metal, xüsusən mis, molibden, manqan, dəmir, sink və xrom

aşkar edilib. ETSN-in monitorinq hesabatlarına əsasən, çayda mis-molibden birləşməsinin miqdarı normadan iki, dəmir dörd və nikel yeddi dəfə yüksək olub, çayın rəngi çirklənmə səbəbindən vaxtaşırı dəyişib.

Oxçuçayın Zəngilanın Şayıflı və Cahangirbəyli kəndləri hissəsində aparılan monitorinq zamanı "Qırmızı kitab"a daxil edilən 227 kiçik qızılxallı və 330 şirbit balıqlarının kütləvi ölümünün müşahidə edilməsi də çaydakı çirklənmənin yüksək səviyyədə olduğundan xəbər verir.

Bu il də ETSN-in Milli Hidrometeorologiya Xidməti tərəfindən Qarabağ çaylarında suların keyfiyyətini öyrənmək üçün monitorinqlər aparılıb və məlum olub ki, ən çox çirklənməyə məruz qalan Oxçuçaydır. Təhlillərə görə, çayda nikelin miqdarı 5,5, dəmirin miqdarı isə 4,5 dəfə normadan artıq olub.

May ayında Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin təşkil etdiyi ekspedisiya çərçivəsində AMEA-nın akademik Həsən Əliyev adına Coğrafiya İnstitutunun əməkdaşları da Oxçuçay hövzəsində tədqiqat aparıblar. Oxçuçayın Azərbaycan ərazisindən keçən 43 kilo-

metrlik hissəsinin 10 kilometr bilavasitə Ermənistanla Azərbaycan arasında hazırkı dövlət sərhədinə uyğun gəlir. Məlum olub ki, onun 32,2 faizi meşə-kolluqlar, 32,1 faizi kserofit bozqırlar, 12 faizi quru bozqırlar və 6,9 faizi isə çay-dərə çəmən meşələrdən ibarətdir. Sürsən, Piləsər, Ağcaqayın və Əsgülüm silsilələrinin çaya baxan yamaqları dik olub, əsasən tektonik qırılmaya uyğundur. Vulkanogen süxurlardan təşkil olunmuş yamaqların bəzən çılpaq qayalıqlarla, bəzən meşə və meşə-kolluqlarla örtülməsinin səth axınının nizamlanmasında, yeraltı axınının yaranmasında və çayda sululuğun ilbوی qorunmasında çox əhəmiyyətli rol var. Qısa məsafədə təbii landşaftların quru-bozqırlardan dağ meşələrinə doğru tədricən dəyişməsi və onlar arasında ekoloji koridor rolunu oynayan Oxçuçayın təsiri ilə hövzədə unikal əhəmiyyətə və zənginliyə malik biomüxtəliflik yaranıb.

Çayda əl yumaq belə qorxuludur

Mütəxəssislər apardıqları tədqiqatların nəticəsində müəyyən ediblər ki, işğal döv-

ründə çay hövzəsi ekosistemləri ciddi landşaft-ekoloji təsirlərə məruz qalıb. Meşələr vəhşicəsinə talan edilib, sənaye əhəmiyyətli Araz palıdı, qoz ağacları, göyrüş və s. qırılıb, digər ağac və kol növləri isə yanacaq kimi istifadə edilib.

Hazırda yaşıl görüntü yarıdan bu meşəliklər əslində vaxtilə ermənilər tərəfindən qırılmış ağacların kökü üstündə inkişaf edən topaşəkili pöhrələrdən ibarətdir. Tədqiqatlarda iştirak edən institutun Landşaft-şünaslıq və landşaft planlaşdırılması şöbəsinin müdiri Mirnuh İsmayılov qəzetimizə bildirdi ki, Oxçuçayda çirklənmə səviyyəsi hələ də yüksəkdir: "Ermənistan ərazisində insanlar əllərinə keçən hər şeyi çaya atırlar. Zəngəzurun Ermənistan ərazisindəki hissəsində əhalinin ən çox məskunlaşdığı yerlərdən biri də Oxçuçay hövzəsidir. Dağ-mədən sənayesi, filiz saflaşdırma kombinatlarından axıdılan sulardan əlavə, Qacaran, Qafan kimi iri şəhərlərdən də məişət suları təmizlənmədən çaya axıdılır".

Alim çayboyu qarşılıqlı erməni dilində yazılmış çoxlu plastmas qabların çıxdığını qeyd edir. Bu isə bir daha sübut



edir ki, tullantılar Ermənistan ərazisindən gəlir və buna başqa ad qoymaq mümkün deyil.

"Özümüz belə çayda əlimizi yumağa çəkinirdik" deyən M.İsmayılov vurğulayır ki, Oxçuçay ətrafında balıqların kütləvi ölümü sutkanın müəyyən vaxtında çirklilik suyun daha çox buraxıldığı vaxtda baş verir. Onun sözlərinə görə, avqust ayında, çayın azsulu vaxtında yenidən tədqiqatlar aparılacaq, monitorinqlər mütləmə davam edəcək.

Konvensiyaya qoşulmayan Ermənistanın çirkin niyyəti

Oxçuçayın Ermənistan tərəfindən transsərhəd çirklənməsi ilə bağlı Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, bir sıra qeyri-hökumət təşkilatları tərəfindən müxtəlif beynəl-

xalq qurumlarına, nüfuzlu ekoloji təşkilatlara dəfələrlə müraciət edilib. Ermənistan bu zərərli təcrübəni dayandıрмаğa çağırılsa da, heç bir reaksiya verməyib. Ermənistan hələ də Transsərhəd Su Hövzlərinə dair Helsinki Konvensiyasına qoşulmamaqla öz çirkin niyyətini bir daha göstərir. Bütün çağırışlara baxmayaraq eyni niyyətləri ilə transsərhəd bir çayın bu dərəcədə çirklənməsinə şərait yaradırlar. Sərhəddən keçən su axınlarının və beynəlxalq göllərin mühafizəsi və istifadəsi üzrə Helsinki Konvensiyası transsərhəd yeraltı suların istifadə edən tərəfdəş ölkələrin öhdəlikləri, transsərhəd yeraltı suların ədalətli istifadə, yerüstü və yeraltı suların kompleks istifadə, informasiya mübadiləsi, fəaliyyətlərin koordinasiyası və digər məsələləri tənzimləyir.

Ermənilər 2020-ci il 10 noyabr bəyanatı ilə Kəlbəcər, Laçın və Ağdamı boşaltmaq üçün Azərbaycanın humanist mövqeyi nəticəsində onlara verilən əlavə vaxtda belə ekoloji terroru davam etdirmiş, çıxdıqları evləri yandıraraq meşə ərazilərinə yayılmasına şərait yaratmış, eyni zamanda ağacları kəsmiş, yanğınlar törətmişlər. Bütün bunlar əsl erməni xislətinin göstəricisidir. Lakin inanırıq ki, Azərbaycanın beynəlxalq qurumlara verdiyi tutarlı faktlar, doğru məlumatları özündə əks etdirən şikayətləri əsasında tezliklə Ermənistan sərbəst və daha ağır cəzalar kəsiləcək. Müharibədə məğlub olaraq Azərbaycan qarşısında diz çökən Ermənistan etdiyi çirkinliklərə görə əlavə təzminat ödəməli olacaq.

*Əsmər QARDAŞXANOVA,
"Azərbaycan"*